

ΦΩΝΗΜΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Ε'

ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 20 του Μάη 1907

ΓΡΑΦΕΙΑ: Δεξιός Οίκονόμου αριθ. 4 | ΑΡΙΘ. 248

Μη ζητάς στα λατινικά πώς θα μιλήσεις καλὰ γεωμινικά. Ρώτα τη μάνα σὺ σίτι, τὰ παιδιὰ σὺς δρόμους, τὸν ἀτίλοϊκὸ ἄθροπὸ σὺ δάξαι. Κοίταξέ τους σὺ σίμα πὺς μὲ λοῦν κ' ἔτσι γράφε.

ΛΟΥΘΗΡΟΣ

Ὁ καιρὸς γραφῆς λέει καινούρια πράγματα μὲ συνηθισμένους λέξεις.

SCHOPENHAUER

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΨΥΧΑΡΗΣ. Ἡ «Ἀρρωστὴ Δούλη» (συνέχεια). ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ ἑνὸς λόγου γιὰ τὸ ἔθνικὸ ἔπος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (τέλος). Ν. ΠΟΡΙΩΤΗΣ. Στὸν αὐλόγυρο τῆς Τέχνης. ΑΡΓ. ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ. Γιὰ τὴν «Ἄλλα Λαλιούσα». ΣΩΜΕΡΙΤΗΣ. Μὲ τὴν Ἀθηναϊκὴν ἱστορίαν (συνέχεια). ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Δέκας Ἀρβανίτης. Ρήγας Γκόλφης. Ν. Χαντζήρας, Δ. Παλιμῆς. ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΑ -- Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ -- ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΟΣ ΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ *

Τὸ σημαντικώτερον ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ κριτικοῦ δὲν εἶναι νὰ ἐξετάξῃ μοναχὰ τοὺς δρόμους πὺς τραβᾶει ὁ νοῦς, μὰ νὰ σηματοδοτῇ τοὺς τόπους γιὰ τὰ νοήματα τῶν καινούριων δρόμων. Ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους—εἶπε ὁ Πολίτης—καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννωμένης λογοτεχνίας ἡμῶν πολλὰ προσδοκώμενα ἀγαθὰ. Εἶναι βεβαίως εὖρος, ἀπεριόριστος ὁ ὄριζος τοῦ ποιητοῦ, καὶ οἱ δεσμοὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν πρέπει νὰ παρακωλύωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι διαρκέστερον καὶ ἢ ἀπὸ τούτου ἐντύπωσης βαυτετέρα, ὅταν τὰς ρίζας αὐτοῦ ἔχη εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. Διὰ τοῦτο ἀσφαλές ἐστὶν ἀφετηρία τῆς νέας Ἑλληνικῆς ποιήσεως δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ ἔθνικόν ἔπος ἐν ᾧ παρακολουθοῦμεν τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, καὶ ὅπερ πραγματευόμενον περὶ τῆς συγκρούσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιδεικνύον, καὶ προσιωνιζόμενον τὴν ἠριστικὴν τούτου καθυπερτέρησιν, περιλαμβάνει τὰ ἰδεώδη καὶ τοὺς πόθους τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

Ἡ ἰδέα τοῦ Διγενῆ καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Διγενῆ, τί θησαυρὸς γιὰ τὴν Ποίησιν πὺς φιλοδοξεῖ μαζὶ νὰ ταιριάξῃ τὰ δύο ἰδανικά τῆς Τέχνης: τὸν ἁρμονικὸ ἀντίλαλο τῆς ἔθνικῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ τεχνίτη τὸ ἐλεύθερον κελᾶδισμα! Μαζὶ εἶναι

*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ σὺ 245 φύλλο.

κέρημα, κ' ἐν ὄνειρο. Ὅποιος ἀπὸ μᾶς κρυφονοιῶθαι τέτοιο θησαυρὸν, πρέπει μαζὶ νὰ νοιώσῃ καὶ μιὰ βαθεῖαν ἀνατριχίλα. Ἄλλοι ποιητὲς μεγαλόστομοι σὲ ἄλλα ἔθνη ξαναπῆραν τὴν ἠρωϊκὴν παράδοσιν τῶν προγόνων τους καὶ ξανατραγουδῆσαν μεσαιωνικὰ τραγούδια μὲ τὸ βάθος τοῦ νοῦ τους καὶ μὲ τὴν τέχνην τοῦ καιροῦ τους. Ὅμως τὰ ἔργα τους αὐτὰ—ἀπὸ τὸ Chaucer τὸν Πατριάρχην τῆς ἀγγλικῆς Μούσας καὶ ἀπὸ τὸ Σπένσερ, ὡς τὸν Τέννισον καὶ τὸν Οἶγκὼ λ. γ.—μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὺς τιμητικὰ φανερώθουν πρὸς πολὺ τὴν ἀτομικὴν ψυχὴν τῶν ποιητῶν ἐκείνων. Γιατί οἱ πατρίδες τους ἀπὸ καιροῦ σὰ νὰ τραβῆξαν πρὸς μπροστὰ, σὰ νὰ κῆσαν πίσω τοὺς ἱπποτικούς αὐτοὺς κύκλους, τοὺς ἠρωϊκοὺς αὐτοὺς μύθους, Καρλομαγνούς, Ἀρθούρους, Ρολάντους, Νιβελουγγεν, καὶ ξέρω γιὰ τί ἄλλοι—τὸ νόημα τους σὰ νὰ εἶναι πρὸς περσσότερα, καὶ γενικώτερα, τοῦ παντοῦ ἀνθρώπου, σημαντικὰ, περὰ, ξεχωριστά, μιὰς πατρίδας. Δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιον, νομίζω, μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀκρίτα. Τούτῃ ζῆ πρὸς πολὺ σὲ ἔθνος: καὶ ἔς μὴν ἔχη τὸ ἔθνος ὅλως διόλου φωτεινὴ τὴ συνείδησιν τῆς ζωῆς τοῦ Ἀκρίτα. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πὺς τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἔθνους βῆμα δὲν ἔκαμε μπροστὰ. Βρισκόμαστε ἀκόμα σὲ τὸ βυζαντινὸν μέγα, μὲ τὴν μεγάλαν του ἰδέαν, μὲ τὴν μεγάλαν του φλόγαν, μὲ τὴν μεγάλαν του πρόληψιν, μὲ τὴν μεγάλαν του τύφλιν. Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Τὴ μοναδικὸ πολῦτιμον παννὶ γιὰ νὰ κοπῇ τὸ μοναδικὸ πολῦτιμον ἔργον, καθὼς μᾶς δίνει νὰ τὸ καταλάβωμεν ὁ Πολίτης, καθὼς εἶν' εὐκόλον νὰ τόνειρευτῇ κάθε γερὸς ποιητῆς. Στὸν καιρὸ μᾶς, ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ γνῶμες, λογικὰς κῆπως, ὅμως ἄβαστες καὶ μισές, ἀκουστῶν κριτικῶν καὶ κολολόγων φράσεων, πιστέψαμε—καὶ ἀκόμα πολλοὶ τὸ πιστεύουν—πὺς τὸ μεγαλόστομον ἔπικόν ποίημα εἶναι εἶδος περασμένον, νεκρὸ. Ἔτσι εἶδον καὶ λίγα χρόνια κάποιον ξένον λεπτόγνωμον ψυχολόγον σημειώσανε πὺς εἶναι ἀδύνατον ἢ δραματικὴν τέχνην νὰ καλλιεργηθῇ, καὶ νὰ ξαναβῆσῃ, ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν στοχαστικῶν (αὐτὸ πρῶτον νὰ γίνῃ παγκόσμιον γνωστὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἰψεν) τὰ ἴδια εἶπαν καὶ γιὰ τὴν τραγωδίαν. Δὲν εἶναι ἐδῶ καιρὸς καὶ τόπος νὰ πλοῦθῃ σὲ τέτοιον θεωρίαν. Σημειώσω μοναχὰ πὺς τὸ ἔπικόν, καθὼς καὶ τὸ δραματικόν, στοιχεῖον τῆς ποιητικῆς τέχνης εἶναι οὐσιαστικόν, καὶ εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ κάθε ποίησιν κάθε καιροῦ, ἀνεξάρτητ' ἀπὸ τὴ μορφήν πὺς παίρνει, καθὼς φανερώναται ἐπὶ τὴν ἱστορίαν: καὶ ἀκόμα καὶ ἡ μορφή αὐτῆ, πὺς τὴ νομίζομεν περασμένην καὶ πεθαμμένην, μπορεῖ νὰ ἀναστηθῇ καὶ νὰ ξαναγυρῆσῃ σὲ εἶναι ἀπὸ τὴ μάγισσα πνοὴ τοῦ ποιητῆ. Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας εἶναι ἠρωϊκὸς ἔπικόν πρὸς πολὺ ἀπ' ὅλους καμωμένους γιὰ νὰ ξαναφανῆ τῶρα ἐδῶ, ἀγνώστια μᾶς: ἡ ἰδέα του ἀνταμώνει τὰ δύο σπουδαῖα γνωρίσματα τοῦ ζωντανοῦ ἔθνικοῦ ἔπους: τὸ νὰ εἶναι μακροσμένο

ἀπὸ τὸν καιρὸ μᾶς, καὶ τὸ νὰ μὴν εἶναι σθυσμένο ἀπὸ τὸν καιρὸ μᾶς. Τὸ ποίημα πὺς εἶναι ἰδιωροφόρον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἔπος ἐραμιλλον τῆς Ἰλιάδος, κατὰ τὸ λόγον τοῦ Πολίτη, καὶ πὺς πρέπει νὰ εἶναι τόνειρον τῶν ποιητῶν, τὸ ποίημα αὐτὸ δὲ μᾶς δῶκαν οἱ βυζαντινοὶ τάχα μᾶς τὸ δῶκαν, τὰχ θὰ μᾶς τὸ δώσουν, τὰχ μᾶς τὸ δύνουν οἱ σημερινοί;

*

Εἶναι κάποιον ζωγράφον, πὺς παραγγελλόμενος νὰ ζωγραφίσῃ ἀπὸ παντοῦ τοὺς τοίχους παλατιῶν ἢ ἐκκλησιῶν,—ἔργον πὺς χρειάζεται καιρὸ γιὰ νὰ γίνῃ καὶ καιρὸ γιὰ νὰ φανῇ ἀκέρειον,—ἀγάλια ἀγάλια, καὶ σὲ μετὰξ, καθὼς τὸ δουλεύουν, δύνουν τοῦ κόσμου, σὲ καλλιτεχνικὰ σαλόνια, ἢ ὅπου ἄλλου, μικρὰ ἢ μεγάλα κομματια τῶν ἔργων, ἀπλὰ σκίδια ἢ πρὸς συμπληρωμένης του μεριῆς. Τὸ ἔργον δὲ ὁρατικὸν μὰ φαίνεται ὁ ζωγράφος πὺς τὸ δουλεύει. Ἔτσι μπορεῖ νὰ πῶμε καὶ γιὰ τὸ ποίημα τόνειρευτὸν, ἀναλογα. Ἀκόμα δὲν τὸ εἶδαν ἀκέρειον. Μὰ προετοιμάζεται, σχεδιάζεται, ἀγωνίζεται νὰ βῇ ἐπὶ τὴν γλῆφον ἢ ἀργὰ—τί πειράζει;—θὰ τὸ χαροῦνε, ὅσοι τοὺς ἀξίζει νὰ χαίρουνται τέτοια. Μὰ χρειάζεται ματιὰ προσεχτικὴ, καὶ σκέψιν χωρὶς πρόληψιν, γιὰ νὰ πιστέψωμεν ἐπὶ τὸν ἔργον του. Μᾶς τὸν δείχνει ὁ δρόμος πὺς τραβᾶει ἡ Ποίησίν μᾶς, ὅχι μοναχ' ἀπὸ τότε πὺς βγήκε σὲ τὸ φῶς ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ Διγενῆ, ὅστερ' ἀπὸ τὰ πρῶτα τυπώματα τῶν χειρογράφων, μὰ καὶ πολὺ προτῆτερ' ἀκόμα. Ὁ δημοσιογραφικὸς νοῦς τοῦ Σολωμοῦ συναίστανετα πὺς ἡ ἔθνικὴ ἰδέα πᾶσι πλατύτερ' ἀκόμα καὶ πέρ' ἀπὸ τὸ 21 καὶ ἀπὸ τὴν τούρκικη σκλαβιά, καὶ πὺς πηγάζει μῆς ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς καιροὺς. Κ' ἔτσι σχεδιογράφῃς τὸ «Νικηφόρον Βρυεννιον». «Εἰς τὴν ψυχὴν του, ἔλεγε ὁ Σολωμὸς, μιλιόντας γιὰ τὸν ἠρωϊκὸν του—ἤθελε νὰ κλείσῃ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος» (1). Ἔτσι θὰ τὸν ἰδανικοποιῶσιν ἢ—καλλίτερα—θὰ τὸν ἐδωροποιῶσιν. Καὶ τοῦ Βαλαωρίτη τὰ παλληκάρια, οἱ ἀρματωτοὶ καὶ οἱ κλέφτες πὺς καθὲ τὸσο περνοῦν διαβαίνουν ἐπὶ τοὺς στίχους του, πλαταίνοντες τὴν καρδίαν μᾶς, φουτωμένοι ἀπὸ τὸ αἶμα εἶναι τῶν ἀκρίτων καὶ τῶν ἀπαλατῶν. Τὰ τραγούδια τοῦ Βαλαωρίτη εἶναι σὰ μιὰ πρὸς καλοσυνείδητη συνέχειαν τῶν κομματιῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Τραγουδᾷ ὁ Γκαῖτε σ' ἐν ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ «Διβανίου» του τὴν χαρὰν τοῦ ποιητῆ πὺς φέγγεται καὶ κολιμπᾷ μέσα σὲ τὰ νερά τοῦ Εὐφράτη: ἄς τὸ κρατῆσῃ τὸ κύμα σὲ χερὶ του ὁ ποιητῆς, φτάνει νὰ εἶναι ἄγνόν τὸ χερὶ του: τὸ κύμα μέσα σὲ χερὶ του ἀποκρυσταλλώνεται ὁλοσπρόγυλον. Σὲ τὰ νερά τοῦ Εὐφράτη (καὶ τί περίεργη τύχη νὰ εἶναι τὰ περίγυρα τοῦ ἴδιου ποταμοῦ τὰ κέντρα τῶν ἀκριτικῶν κατο-

(1) Σολωμοῦ Ἄπαντα. Βιβλιοθήκη Μαρσαλῆ. σ. 154.